

Σπουδές στο Γαλανόμαυρο

ΦΑΣΙΣΤΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΡΑΤΙΚΟΙ ΣΤΗΝ ΚΟΙΤΙΔΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ Α'

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΑΣΙΣΜΟΣ ΣΤΟΝ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟ

Περί της παλιωμένης ιστορίας του φασισμού και της σημερινής της χρήσης

Τα κείμενα που περιλαμβάνονται εδώ δημοσιεύθηκαν για πρώτη φορά στα τεύχη 13 - 32 του περιοδικού **Antifa: πόλεμος ενάντια στον φόβο**.

Οι απαιτούμενες εργασίες για την διόρθωση και την συγκέντρωσή τους σε τόμο έγιναν από την υποομάδα *Σπουδές στο Γαλανόμαυρο* των εκδόσεων **antifa scripta**.

Όπως σε όλα όσα κάνουμε, έτσι και για την συγκεκριμένη έκδοση, δεν αναγνωρίζουμε κανένα δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας, δικό μας ή άλλου. Κατά συνέπεια, η χρήση των περιεχομένων είναι ελεύθερη για κινηματικούς σκοπούς, με την αυτονόητη προϋπόθεση της αναφοράς στην πηγή.

Τυπώθηκε στην πόλη της Αθήνας σε 1000 αντίτυπα τον Μάιο του 2013.

Για επικοινωνία και σχόλια μπορείτε να απευθύνεστε στη διεύθυνση: antifascripta@yahoo.com.
Στο διαδίκτυο: www.antifascripta.net.

Σπουδές στο Γαλανόμαυρο

ΦΑΣΙΣΤΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΡΑΤΙΚΟΙ ΣΤΗΝ ΚΟΙΤΙΔΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ Α'

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΑΣΙΣΜΟΣ ΣΤΟΝ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟ

Περί της παλιωμένης ιστορίας του φασισμού και της σημερινής της χρήσης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	7
Εισαγωγή Πετραδάκι πετραδάκι χτίσανε ένα καλυβάκι (ο καθένας): Οι μάχες των Ελλήνων ιστορικών στον 21ο αιώνα	11
Κεφάλαιο 1: Δύο ασυμβίβαστες πλευρές σε σύγκρουση Εργατικοί αγώνες στον απόηχο της συντριβής του ελληνικού στρατού στη Μικρά Ασία	33
Κεφάλαιο 2: Ο χαφιές ως καινοτομία Μέρος Α': Ο ακήρυχτος εμφύλιος και η γέννηση των ελληνικών μυστικών υπηρεσιών	44
Κεφάλαιο 3: Ο χαφιές ως καινοτομία Μέρος Β': Οι μυστικές υπηρεσίες και η γέννηση του ελληνικού παρακράτους	53
Κεφάλαιο 4: Η «φαιά πανούκλα» εξαπλώνεται Η ανάδυση των εθνικιστικών οργανώσεων στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου	63
Κεφάλαιο 5: Ο ελληνικός φασισμός στον Μεσοπόλεμο Μια απλή περίπλοκη υπόθεση	75
Κεφάλαιο 6: Το σφυρί και το δρεπάνι, νέους φίλους τώρα κάνει Στιγμές από τις πολιτικές «περιπέτειες» του ΚΚΕ στις αρχές της δεκαετίας του '30	85
Κεφάλαιο 7: Δυο μήνες του '34 Πώς οι ελληνικές φασιστικές οργανώσεις κανόνισαν συνέδριο και πώς τελικά βρήκαν καλύτερα πράγματα να κάνουν	93
Κεφάλαιο 8: Επίσημη ιστορία ή μια ιστορία απανωτών εκπλήξεων Το αυταρχικό ελληνικό κράτος ανοίγει το δρόμο στη φασιστική δικτατορία του Μεταξά	104
Κεφάλαιο 9: Η πορεία προς τον πόλεμο Μέρος Α': 1934 (ξανά)	108
Κεφάλαιο 10: Η πορεία προς τον πόλεμο Μέρος Β': ο πόλεμος ως έκπληξη και άλλα παραμύθια	113
Κεφάλαιο 11: Οι αριστερές αδυναμίες αυξάνουν τις δεξιές δυνατότητες Στην τελική ευθεία για τη δικτατορία του Μεταξά	119
Κεφάλαιο 12: Ο δρόμος προς την φασιστική δικτατορία ως τμήμα του δρόμου προς τον πόλεμο, 1933 - 1936	123
Κεφάλαιο 13: Από την προδοσία στην ήττα Η εργατική τάξη του Μεσοπολέμου δίνει τις τελευταίες της μάχες	136

Κεφάλαιο 14: Γιατί ο Μεταξάς δεν ήταν φασίστας	144
Και άλλες βαθιές θεωρητικές αναζητήσεις του 21ου αιώνα	
Κεφάλαιο 15: ΕΟΝ: Καταναγκασμός και ταξική πάλη στην κατεχόμενη φασιστική οργάνωση του Μεσοπολέμου	150
Μέρος Α': Η Εθνική Οργάνωση Νεολαίας στη Θεωρία	
Κεφάλαιο 16: ΕΟΝ: Καταναγκασμός και ταξική πάλη στην κατ'εξοχήν φασιστική οργάνωση του Μεσοπολέμου	159
Μέρος Β': Η Εθνική Οργάνωση Νεολαίας στην πράξη	
Κεφάλαιο 17: Μισο-θεωρητικό ιντερλούδιο	170
Κεφάλαιο 18: Κρατικός παρεμβατισμός στα χρόνια του Μεσοπολέμου	176
Η γέννηση του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και η μετέπειτα αξιοποίησή του από τη δικτατορία του Μεταξά	
Κεφάλαιο 19: «Η ιδανική εικόνα του ενόπλου έθνους»	184
Ο δρόμος του ελληνικού κράτους προς τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο	
Επίλογος	196
Παράρτημα	198
I. Ριζοσπάστης: Η ιστορική αλήθεια	199
II. Μια μπροσούρα πριν το μεγάλο πόλεμο	201
III. Ένας φίλος ήλθε απόψε από τη σχολή Ευελπίδων: γεγονότα του 1936 γύρω από τον συνταγματάρχη Σκυλακάκη	216
IV. Το ΣΕΞ και η ΕΟΝ	224
V. Η ιδανική εικόνα του ενόπλου έθνους: Ο δρόμος του ελληνικού κράτους προς τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο	232
Ευρετήριο	250
Χάρτης του ελληνικού φασισμού στο Μεσοπόλεμο	258

Πρόλογος

*Ανασύνθεση του παρελθόντος δεν σημαίνει αναγνώρισή του
«όπως πραγματικά υπήρξε».*

*Σημαίνει το άρπαγμα μιας μνήμης
καθώς αστράφτει σε μια στιγμή κινδύνου.*

Walter Benjamin, Θέσεις για τη φιλοσοφία της ιστορίας, 1940.

Τα κεφάλαια που περιλαμβάνονται σε αυτόν τον τόμο ξεκίνησαν τη ζωή τους σαν άρθρα σε περιοδικό· διαθέτουν συνεπώς όλα τα κουσούρια και όλες τις αρετές που περιμένει κανείς από άρθρα σε περιοδικό. Το περιοδικό το λέγανε –και ακόμη το λένε- Antifa: Πόλεμος Ενάντια στον Φόβο και ξεκίνησε τη ζωή του το 2005, περίπου μαζί με τη δημιουργία των πρώτων antifa πυρήνων στην Αθήνα. Οι antifa πυρήνες στην Αθήνα τώρα, δημιουργήθηκαν έπειτα από το πανελλήνιο πογκρόμ εναντίον των Αλβανών μεταναστών εργατών τον Σεπτέμβριο του 2004. Εμείς που τους είχαμε φτιάξει, κινούμασταν από μια αντίληψη για το ελληνικό κράτος και την ελληνική κοινωνία που εκείνα τα χρόνια δεν ήταν διόλου δημοφιλής. Πιο συγκεκριμένα: εκεί που όλοι υποστήριζαν ότι ο φασισμός στην Ελλάδα ήταν «οι νεοναζί» και ότι «οι νεοναζί» ήταν μια ασήμαντη περιθωριακή «ανωμαλία», εμείς υποστηρίζαμε ότι ο φασισμός δεν είναι ξένος προς το ελληνικό κράτος και ένα σημαντικό κομμάτι της κοινωνίας του. Ότι επεισόδια σαν το πογκρόμ του 2004, όχι μόνο δεν ήταν «μεμονωμένα», αλλά και ότι όσο περνούσε ο καιρός, τόσο περισσότερο θα μετατρέπονταν σε κανονικότητα. Με άλλα λόγια ξέραμε εκείνο που θα δείτε πολλές φορές να αποδεικνύεται στα παρακάτω: ότι ο φασισμός είναι σάρκα από τη σάρκα του ελληνικού κράτους, είναι αναπόσπαστο κομμάτι της ιστορίας του το οποίο μπορεί να ξυπνήσει –ξυπνούσε στις αρχές του 21ου αιώνα- ασχέτως των αντιλήψεων που ενδεχομένως διακινούνταν σχετικά με το ζήτημα.

Παρόλ' αυτά, αναμφίβολα εξαιτίας του χειροτεχνικού τρόπου με τον οποίο ανέκαθεν συνηθίζαμε να κάνουμε όλα τα πράγματα, το θέμα της ιστορίας του ελληνικού φασισμού άργησε να μας απασχολήσει. Ξεκινήσαμε να ασχολούμαστε με την ιστορία του ελληνικού φασισμού στο τεύχος νούμερο 13, που κυκλοφόρησε τον Οκτώβριο του 2009. Η στιγμή δεν ήταν τυχαία και μπορεί να γίνει περισσότερο κατανοητή αν κοιτάξει κανείς τα υπόλοιπα περιεχόμενα του τεύχους 13. Πρόκειται για το τεύχος όπου γίνεται αναφορά στο «σκάνδαλο Βλαστού» και στις συνεπαγόμενες αλλαγές στην ηγεσία των ελληνικών μυστικών υπηρεσιών, καθώς και στις τεράστιες αλλαγές που ήδη συνέβαιναν γύρω από τη διαχείριση των μεταναστών του κέντρου της Αθήνας. Για να το πούμε πιο γενικά, το καλοκαίρι του 2009 ήταν η ώρα που πειστήκαμε επιτέλους για τα καλά ότι οι χειρότερες υποψίες μας επαληθεύονταν. Ήταν η στιγμή που η κρατικά οργανωμένη επίθεση στην εργατική τάξη, που είχε ξεκινήσει ήδη πριν από τον Δεκέμβριο του 2008, πήρε για τα καλά μπροστά.¹

Όπως μπορούμε να ξέρουμε σήμερα, εκείνη η επίθεση είχε και έχει κάποιες διακριτές στρατηγικές κατευθύνσεις: την επανανομιμοποίηση της ελληνικής αστυνομίας, το κύρος της οποίας είχε καταρρακωθεί κατά τη διάρκεια των «δεκεμβριανών» του 2008. Την αναζήτηση των κοινωνικών συμμάχων του ελληνικού κράτους και την προσπάθεια πολιτικής τους οργάνωσης. Την ένταση της στρατιωτικής διαχείρισης των μεταναστών εργατών και τη συντριβή των όποιων οργανωτικών δομών είχαν καταφέρει να στήσουν παρά την «παραιονομία» τους. Την τεχνική και ιδεολογική προετοιμασία για την στρατιωτική διαχείριση του όλο και περισσότερο διευρυνόμενου πάτου της κοινωνικής διαστρωμάτωσης, ο οποίος, με την εξέλιξη της καπιταλιστικής κρίσης, θα αποκτούσε και ένα σημαντικό ντόπιο κομμάτι.

Δεν τα ξέραμε όλα αυτά τότε που ξεκινούσαμε τις «Σπουδές στο Γαλανόμαυρο». Τα βιώσαμε όμως, ακόμη και πριν από τον Δεκέμβριο του 2008. Περισσότερο με το στομάχι παρά με το μυαλό, βιώθα-

¹ Εκείνη η συνειδητοποίηση έχει παράξει και άλλα πράγματα εκτός από τη σειρά κειμένων που περιλαμβάνονται σε αυτόν τον τόμο. Σχετικά μπορεί να δει κανείς τις μπροσούρες της αντιφασιστικής συνέλευσης Autonome Antifa, Ο Φασισμός χωρίς Σβάστικα, Αθήνα 2010 και Επιτροπές Κατοίκων: Κατάδυση στο Μέλλον του Ελληνικού Φασισμού, Αθήνα 2012.

με ότι τα χρόνια που έρχονταν θα ήταν χρόνια πρωτοφανή από κάθε άποψη. Όχι βέβαια με τον τρόπο που φαντασίωναν οι αισιόδοξοι επαναστάτες που τόσο πλούσια άνθιζαν έως προσφάτως στο εύκρατο κλίμα της μεταπολιτευτικής Ελλάδας. Εκείνο που οσμίζόμασταν ήταν η δραστηριοποίηση μιας πλευράς του ελληνικού κράτους που είχε να εμφανιστεί στα σοβαρά από το 1974 και από την οποία οι παλιότεροι από εμάς μπορούσαν να θυμούνται μόνο ορισμένες πλευρές όπως αυτές είχαν εμφανιστεί και δραστηριοποιηθεί κατά την περίοδο 1991 – 1997.

Ακόμη και ως σκέτη ανάμνηση βέβαια, η συγκεκριμένη περίοδος γεννούσε ήδη ερωτήματα: από ποιο υπόγειο είχε ξεφυτρώσει η όψη του ελληνικού κράτους που προσπάθησε να κάνει κουμάντο στα χρόνια μεταξύ του 1991 και του 1997; Τι διάολο ήταν αυτός ο πολτός παπάδων, караβανάδων, φασιστών, γυμνών μοντέλων και νοικοκυραίων που πριν από είκοσι χρόνια μάζευε ένα εκατομμύριο κανίβαλους στους δρόμους; Πού ήταν κρυμμένοι όλοι αυτοί πριν; Και πού ξανακρύφτηκαν μετά; Όλα αυτά ήταν ερωτήματα που γινόταν όλο και πιο επιτακτικά το 2009. Ακριβώς γιατί τα όσα έρχονταν θα ήταν πρωτοφανή. Ακριβώς γιατί οι ίδιοι κανίβαλοι βρίσκονταν στο κατώφλι, χτυπούσαν την πόρτα. Το βιώσαμε. Στο στομάχι μας.

Στο στομάχι, γιατί κατά τα άλλα, πραγματικά δεν είχαμε ιδέα. Σακατεμένοι από το εκπαιδευτικό σύστημα και την (κοινωνική και κινηματική) διανοητική έρημο της δεκαετίας του '90, είχαμε στα εφόδια μας μοναχά σπαράγματα γνώσης, υπόνοιες και υποψίες. Μη εξαντλητικός κατάλογος: Την ιστορική μεθοδολογία των Ιταλών εργατιστών και αυτόνομων της δεκαετίας του '70 περί κύκλων των αγώνων, όπως είχε επεκταθεί από τους Αμερικανούς συγγενείς τους μετά την ήττα των κινημάτων. Τα όσα είχαν ειπωθεί κατά καιρούς στην Ελλάδα περί ελληνικού ιμπεριαλισμού (πολλά είχαν ειπωθεί από εμάς, αλλά όχι μόνο). Την κρυπτική αλλά πολύτιμη γνώμη του Βάλτερ Μπένγιαμιν για την ιστορία και τον φασισμό. Την μισοακαδημαϊκή, αλλά τόσο διαυγή αντίληψη της γέννησης της αγγλικής εργατικής τάξης κατά E. P. Thompson. Και φυσικά την εμπειρικής προέλευσης σιχαμάρα μας για τους Έλληνες μικροαστούς, ένα εργαλείο χοντροκομμένο, τοπικής εφαρμογής, αλλά ανεκτίμητης αξίας: όπως είχαμε ανακαλύψει από πολύ νωρίς, βοηθάει για να μην λες μαλακίες όταν όλα τα άλλα έχουν αποτύχει.

Και ξεκινήσαμε. Η μεθοδολογία των Ιταλών αυτόνομων μας είχε διδάξει να αναζητούμε «πρώτα» τους αγώνες του προλεταριάτου. Ορισμένες μυστήριες (και μάλλον μοναδικές για την Ελλάδα) ιστορικές ενασχολήσεις του «Ιού» της Ελευθεροτυπίας κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90 μας είχαν κάνει γνωστό ότι οι πρώτες ελληνικές φασιστικές οργανώσεις είχαν κάνει την εμφάνισή τους κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου. Έτσι είναι που προέκυψε το θέμα της πρώτης συνέχειας των «Σπουδών στο Γαλανόμαυρο». Όχι «τα τάγματα ασφαλείας», που θα ήταν μια κάποια προφανής επιλογή, αλλά «εργατικοί αγώνες στον απόηχο της συντριβής του ελληνικού στρατού στη Μικρά Ασία». Η αρχική μας υπόθεση για τη φύση του ελληνικού κράτους και του ελληνικού φασισμού ήταν μια βαλκανική εφαρμογή των ιδεών της ιταλικής αυτονομίας, η οποία είχε ως εξής: τα αποτελέσματα των βαλκανικών πολέμων και η λεγόμενη «μικρασιατική καταστροφή» κατέστρεψαν τα όνειρα περί «μεγάλης ιδέας» και ταυτόχρονα προίκισαν το ελληνικό κράτος με ένα νεογέννητο, ασθενικό οργανωτικά, προλεταριάτο. Στα ελάχιστα χρόνια από την εμφάνισή του, αυτό το προλεταριάτο έγινε αντικείμενο συγνής εκμετάλλευσης και ταυτόχρονα δημιούργησε ένα κλειστό χώρο στο εσωτερικό της ελληνικής επικράτειας, ένα πεδίο εχθρικό και ξένο για τα αφεντικά και το κράτος τους, έναν τόπο ανεξιχνίαστων λόγων και αξιών, μια άγνωστη και εχθρική ήπειρο που παρόλ' αυτά έπρεπε να εξερευνηθεί και να κατακτηθεί. Με άλλα λόγια, ο ιμπεριαλισμός του ελληνικού κράτους και της ελληνικής αστικής τάξης στον μεσοπόλεμο έπαψε να κοιτάει προς το εξωτερικό και στράφηκε στο εσωτερικό της ελληνικής επικράτειας. Έπαψε να είναι γεωγραφικός και έγινε κοινωνικός, αν μας επιτρέπεται η παρομοίωση. Αυτός ήταν ο λόγος που η δεκαετία του 1920 ήταν η δεκαετία της γέννησης των ελληνικών μυστικών υπηρεσιών, της σύγχρονης μορφής της ελληνικής αστυνομίας, καθώς και των πρώτων φασιστικών οργανώσεων.

Βάλαμε αυτή την υπόθεση σε εφαρμογή με ενθουσιασμό και τα αποτελέσματα δεν μας απογοήτευσαν. Όχι μόνο αρχίσαμε να εξοικειωνόμαστε με τη γέννηση του ελληνικού παρακράτους, όχι μόνο ανακαλύψαμε ονόματα, γεγονότα και συγκεκριμένες διαδικασίες, αλλά και νέες ιδέες άρχισαν να ξεπηδούν καθώς ζούσαμε, τεύχος το τεύχος, με την αγωνία του «τι σκατά θα λέμε πάλι». Οι μόνιμοι αναγνώστες της στήλης θα πρέπει να έχουν υπ' όψη τις βασικές γραμμές που διαμορφώθηκαν μέσα σε αυτά τα τρία χρόνια. Ότι για παράδειγμα ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος δεν είναι μια διαδικασία που ξεκίνησε το 1946, αλλά μια διαδικασία που είχε ξεκινήσει με ολοένα αυξανόμενη ένταση, ήδη από

το 1922. Ότι ο ελληνικός φασισμός δεν ήταν ένα σύνολο μικρών περιθωριακών οργανώσεων, αλλά υπήρξε εξαρχής κομμάτι του ελληνικού κράτους. Ότι η ιστορία του ελληνικού κράτους δεν χαρακτηρίζεται από τις περίφημες «ιστορικές τομές» που μαθαίνουμε στο σχολείο (η δικατορία του Μεταξά, η κατοχή, η αντίσταση, ο εμφύλιος), αλλά από συνέχεια και συνέπεια η οποία μπορεί να ανιχνευθεί μέχρι και το επίπεδο των φυσικών προσώπων. Όπως έχουμε γράψει και αλλού,

Λέμε ελληνικός φασισμός και εννοούμε τις προσπάθειες της ελληνικής αστικής τάξης: πρώτον, να βγάλει άκρη με τον εσωτερικό πόλεμο των φραξιών που την αποτελούσαν· δεύτερον, να καθυποτάξει το ελληνικό προλεταριάτο που από το 1922 «συνέβαινε» όλο και πιο έντονα, για να ξαναθυμηθούμε τον E. P. Thompson· τρίτον, να εκφράσει την διαδικασία υποτίμησης της αξίας της εργατικής δύναμης μέχρι του σημείου της μαζικής εξόντωσης που χαρακτήρισε όλα τα καπιταλιστικά κράτη του μεσοπολέμου· τέταρτον, να προετοιμασθεί για τη σύγκρουση με τους ομοίους της στο σφαγείο του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου· πέμπτον, να επιβιώσει ενώ ο αντίπαλός της «σηκωνόταν γιγάντιος εμπρός της» κατά τη διάρκεια της κατοχής. Και τα λοιπά.²

Ταυτόχρονα συμφιλωνόμασταν όλο και περισσότερο με την ιδέα που υπήρχε εξαρχής στο κέντρο των ιστορικών μας ενασχολήσεων: τα όσα κάναμε και λέγαμε κάτω από τον γενικό τίτλο «Σπουδές στο Γαλανόμαυρο» δεν είχαν και τόσο να κάνουν με το παρελθόν. Πολύ περισσότερο είχαν να κάνουν με το παρόν, με διαδικασίες που εξελίσσονται σήμερα γύρω μας. Ο φασισμός του μεσοπολέμου, ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος και η κατάληξή του, είναι σημερινά θέματα. Γιατί ακριβώς σημερινά είναι εκείνα που λέμε για όλα τούτα, σημερινός είναι ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε αυτή τη χώρα και την ιστορία της, σημερινή είναι η κατάπληξη που νιώθουμε, σημερινές οι ιδεολογίες που μας δέρνουν, σημερινές και οι αδυναμίες μας.

Είναι κατά τη γνώμη μας ζωτικό να καταλάβουμε ακριβώς πόσο σημερινά είναι τα όσα περιλαμβάνονται εδώ. Αποφασίσαμε λοιπόν ότι χρειάζεται να μιλήσουμε για τις χρήσεις της ιστορίας του ελληνικού «εμφυλίου πολέμου» όπως εξελίσσονται από το 2000 και μετά. Έτσι, δεν θα αρχίσουμε με το κεφάλαιο που αντιστοιχεί στην πρώτη συνέχεια των «Σπουδών στο Γαλανόμαυρο», αλλά με μια εισαγωγή που γράφτηκε ειδικά για αυτή την έκδοση και ασχολείται με τις προσπάθειες της ελληνικής ακαδημαϊκής άκρας δεξιάς να αναθεωρήσει την ιστορία του ελληνικού εμφυλίου πολέμου, όπως αυτές εξελίχθηκαν από το 2000 και μετά. Ελπίζουμε αυτή η εισαγωγή να μας βοηθήσει να καταλάβουμε ότι οι αντιλήψεις για το ελληνικό παρελθόν μοιραία έχουν σημαντικές πολιτικές συνέπειες στο παρόν.

Θα συνεχίσουμε με κεφάλαια που αντιστοιχούν στα όσα γράφτηκαν ως συνέχειες στο περιοδικό. Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε κάτι επιπλέον. Εκείνοι και εκείνες που τρέχουν τις «Σπουδές στο Γαλανόμαυρο» ουδέποτε υπήρξαν ειδικοί της ελληνικής ιστορίας. Αντίθετα, αν μπορεί να πει κανείς κάτι για εμάς, είναι αυτό που λέμε κάποια στιγμή και στο εσωτερικό αυτού του τόμου: είμαστε άνθρωποι που ξέρουν να κάνουν την ανάγκη φιλοτιμία όσο τους το επιτρέπουν οι δυνατότητές τους. Αυτό το γεγονός έχει καλές και κακές επιπτώσεις. Πρώτα οι καλές: όταν ξεκινήσαμε, ήμασταν σχεδόν εντελώς αδαείς και άσχετοι με την ελληνική ιστοριογραφία της δεκαετίας του '40, πράγμα που σήμαινε ότι ήμασταν επαρκώς αμόλυντοι από την αριστερή ιδεολογία που συσσωρευόταν για δεκαετίες γύρω από την ιστορία της δεκαετίας του '40. Από την άλλη όμως δεν ήμασταν και άσχετοι με την ελληνική ιστορία γενικώς. Η στράτευση μας στην αυτονομία και τον αντιφασισμό μάς είχε φέρει πολλές φορές να ασχοληθούμε με την πολύ πρόσφατη ελληνική ιστορία, ειδικά από το 1990 και μετά.

Το αποτέλεσμα της άγνοιάς μας ήταν ότι ξεκινήσαμε διαβάζοντας στην τύχη ό,τι βιβλίο βρήκαμε πρόχειρο και συγκεκριμένα το πιο παλιό (το βιβλίο του Dominique Eudes, *Οι Καπετάνιοι*) και το πιο καινούριο (τα μόλις εκδοθέντα τότε απομνημονεύματα του Γιώργου Χουλιάρα, αλλιώς καπετάν Περικλή). Όποιος έχει διαβάσει αυτά τα βιβλία και γνωρίζει τι άνθρωποι είμαστε, εύκολα θα καταλάβει γιατί αυτά που θα δείτε παρακάτω να παρουσιάζονται ως «τα ερωτήματα του Στάθη Καλύβα» ήταν ερωτήματα που προέκυψαν αμέσως στο μυαλό μας και είχαν απαντηθεί από τη δική μας σκοπιά ήδη το Καλοκαίρι του 2009 ενώ ετοιμαζόμασταν να σερβίρουμε την πρώτη συνέχεια των «Σπουδών στο Γαλανόμαυρο». Γι' αυτό και η πρώτη συνέχεια, δεν έχει να κάνει με τα τάγματα ασφαλείας, αλλά είναι αυτή που είναι.

Αποτελεί ειρωνία, αλλά ισχύει μέχρι κεραίας: ήμασταν αυτόνομοι αντιφασίστες, είχαμε φτιάξει ομάδες δρόμου ενάντια στον φασισμό και ήμασταν περίπου άσχετοι με την ελληνική ιστοριογραφία της δεκαετίας του '40. Γι' αυτό ακριβώς, όχι μόνο αποδειχθήκαμε εντελώς αδιάβροχοι απέναντι στις «τρο-

2 Σχετικά δες το κεφάλαιο 17: Μισο-θεωρητικό ιντερλούδιο.

μερές ερωτήσεις» του Καλύβα, αλλά και όταν ξεκινούσαμε τις είχαμε ήδη διατυπώσει και απαντήσει με τρόπο που να μας ικανοποιεί - δίχως καν να γνωρίζουμε ότι άλλοι τις είχαν θέσει πριν από εμάς. Μάλιστα, ξεκινήσαμε τις «Σπουδές στο Γαλανόμαυρο» ακριβώς για να απαντήσουμε σε αυτές τις ερωτήσεις.

Και τώρα οι κακές επιπτώσεις της άγνοιας: τα κεφάλαια που ακολουθούν είναι αυτό που λένε οι κριτικοί του κινηματογράφου «άνισα». Μαθαίναμε γράφοντας, πεισμένοι από τους ρυθμούς έκδοσης του περιοδικού και φυσικά από όλες τις υπόλοιπες υποχρεώσεις που προέκυπταν τα τελευταία τέσσερα χρόνια. Και όπως είναι λογικό, όσο γράφαμε τα επόμενα, τόσο καταλαβαίναμε ότι θα μπορούσαμε να έχουμε γράψει καλύτερα όλα τα προηγούμενα. Δεν βρήκαμε φάρμακο γι' αυτή την ασθένεια, ούτε και θα βρούμε όσο συνεχίζουμε να δουλεύουμε ενάντια στον φασισμό στον δρόμο, όσο συνεχίζουμε να δουλεύουμε για να ζήσουμε και όσο βλέπουμε τα όσα κάνουμε σαν κομμάτι ενός ευρύτερου εγχειρήματος που ξεκινάει από τους τοίχους και καταλήγει σε αντιφασιστικές διαδηλώσεις. Για να το πούμε καλύτερα, δεν βλέπουμε την «χειροτεχνική» μας προσέγγιση ως ασθένεια, αλλά ως το μεγάλο μας πλεονέκτημα, οπότε δεν θέλουμε να βρούμε φάρμακο! Πάντως, για τις ανάγκες αυτής της έκδοσης, χρησιμοποιήσαμε την όποια ύστερη γνώση είχαμε αποκομίσει για να διορθώσουμε μικρά και μεγάλα λάθη, να αλλάξουμε δομές κεφαλαίων, να προσθέσουμε ορισμένα επιχειρήματα και να σβήσουμε ορισμένες χαζομάρες, οπότε ορισμένα από τα περιεχόμενα βρίσκονται εδώ σε διαφορετική μορφή από εκείνη της πρώτης τους δημοσίευσης.

Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι διορθώσαμε όλα τα λάθη μας. Αντιθέτως, αφήσαμε τα πιο χοντρά από αυτά, με πρώτη την αναφορά σε κάποιο «συνέδριο φασιστικών οργανώσεων» που δεν έγινε ποτέ, γιατί αποτελούν κομμάτι της δουλειάς που έγινε και γιατί μας βοηθούν να καταλάβουμε τι ακριβώς είμαστε και τι ακριβώς κάναμε όλα αυτά τα χρόνια. Σε τέτοιες περιπτώσεις, αρκεστήκαμε να προσθέσουμε ορισμένες επεξηγηματικές υποσημειώσεις που ελπίζουμε ότι θα βοηθήσουν τους αναγνώστες να μην μπερδευτούν.

Για το τέλος θα θέλαμε να σημειώσουμε κάτι που μας φαίνεται εξαιρετικά σημαντικό. Όταν ξεκινούσαμε τις «Σπουδές στο Γαλανόμαυρο», δεν είχαμε ιδέα για το ποιος θα μπορούσε να ενδιαφέρεται για ένα τέτοιο εγχείρημα. Καθώς όμως ο καιρός περνούσε και οι συνέχειες συσσωρεύονταν, ανακαλύψαμε ότι υπήρχαν αρκετοί και αρκετές που έδειχναν ενδιαφέρον για όσα γράφονταν. Δεν μας έτρωγε η μοναξιά λοιπόν, αντιθέτως! Τα όσα λέγαμε υπέστησαν κριτική, δεχθήκαμε mail με διορθώσεις, υπήρξαν σύντροφοι και συντρόφισσες που μας παρότρυναν να συνεχίσουμε, υπήρξαν άλλοι που μας είπαν τη γνώμη τους, άλλοι που μας είπαν μπράβο, άλλοι που έκαναν ερωτήσεις, άλλοι που μας χάρισαν βιβλία και κείμενα, μερικά από τα οποία πραγματικά δεν θα μπορούσαν να βρεθούν αλλιώς, και άλλοι που μας χάρισαν κωδικούς για βάσεις δεδομένων στις οποίες αλλιώς δεν θα είχαμε πρόσβαση.

Υπήρξαν βέβαια κι εκείνοι που αγόραζαν και αγοράζουν το περιοδικό χωρίς να μας πολυμιλάνε· η συνεισφορά τους στην προσπάθειά μας υπήρξε προφανώς καθοριστική, αφού δίχως αυτούς θα ήταν αδύνατο να υπάρχουμε δημοσίως.

Υπήρξαν τέλος εκείνοι και εκείνες που μας τίμησαν με τη συνεργασία τους, είτε στον δρόμο, είτε στο ίδιο το Γαλανόμαυρο. Οι πρώτοι είναι οι σύντροφοι και οι συντρόφισσες της συνέλευσης αυτονομίας antifa και της ομάδας antifa scripta καθώς και οι υπόλοιπες ομάδες και σύντροφοι από την Αθήνα και την επαρχία που τίμησαν αυτή τη συνέλευση με την εμπιστοσύνη και την συνεργασία τους. Όλοι αυτοί είναι το περιβάλλον που δίνει πολιτικό βάρος και πολιτικό νόημα στα όσα λέγονται εδώ. Οι δεύτεροι είναι οι σύντροφοι και οι συντρόφισσες που κάποια στιγμή αποφάσισαν να δουλέψουν μαζί με εμάς για τους ίδιους σκοπούς, είτε συμμετέχοντας στην ομάδα, είτε ως εξωτερικοί συνεργάτες· ήταν όλοι τους σαν κι εμάς: όχι ειδικοί της ιστορίας, αλλά αυτόνομοι αντιφασίστες και αντιφασίστριες.

Αντίθετα λοιπόν με τις κοινοτοπίες που γράφονται από συνήθεια στο τέλος των «ευχαριστιών» των ακαδημαϊκών βιβλίων, τα όσα ακολουθούν δεν είναι αποκλειστικά δικό μας έργο και δεν αποτελούν αποκλειστικά δική μας ευθύνη. Είναι έργο και όλων αυτών των συντρόφων και συντροφισσών και δεν θα ήταν τα ίδια δίχως αυτούς. Σε αυτούς θα θέλαμε να αφιερώσουμε αυτή την έκδοση, γιατί αυτούς αφορά.

Εισαγωγή

Πετραδάκι πετραδάκι χτίσανε ένα καλυβάκι (ο καθένας): Οι μάχες των Ελλήνων ιστορικών στον 21ο αιώνα

Α. ΤΟ ΔΕΞΙΟ ΚΑΛΥΒΑΚΙ: Εμφάνιση και πορεία προς τη δόξα του Στάθη Καλύβα

*Το χάρισμα να αναζωπυρώνει τη σπίθα της ελπίδας στο παρελθόν
έχει εκείνος μόνο ο ιστορικός που είναι απόλυτα πεπεισμένος
ότι ούτε οι νεκροί δεν θα 'ναι ασφαλείς από τον εχθρό
εάν αυτός νικήσει.*

Και ο εχθρός αυτός δεν έχει πάψει να νικά.

Walter Benjamin, Θέσεις για τη φιλοσοφία της ιστορίας, 1940.

1. Δαπίτες σε εξορία: ο Στάθης Καλύβας εμφανίζεται (1997 – 2002)

Δεν είναι ιδιαίτερα δύσκολο να ανιχνεύσει κανείς το ποιόν του Στάθη Καλύβα, σήμερα «καθηγητή του Πανεπιστημίου Yale». ³ Ο Στάθης Καλύβας πήρε το πτυχίο των πολιτικών επιστημών από το Πανεπιστήμιο Αθηνών το 1986 και από εκεί και πέρα μετατράπηκε στο γνωστό είδος του ταλαντούχου δαπίτη που, εφόσον η αξία του δεν αναγνωριζόταν όπως της έπρεπε στα κομμουνιστοκρατούμενα πανεπιστήμια της χώρας, πήρε των ομματιών του για να διαπρέψει στα πανεπιστήμια του εξωτερικού. Πράγματι, τα πανεπιστήμια του εξωτερικού εκτίμησαν ιδιαίτερω τα ταλέντα και προφανώς τις απόψεις του Στάθη Καλύβα. Το master του ολοκληρώθηκε στο πανεπιστήμιο του Σικάγο με υποτροφία του ιδρύματος Fulbright, το διδακτορικό του συνεχίστηκε παρομοίως και μέχρι το 1994 ο Καλύβας είχε κερδίσει το βραβείο «καλύτερης διατριβής σε οποιοδήποτε πεδίο των κοινωνικών επιστημών», όπως αυτές γράφονταν στις ΗΠΑ στις αρχές της δεκαετίας του '90.

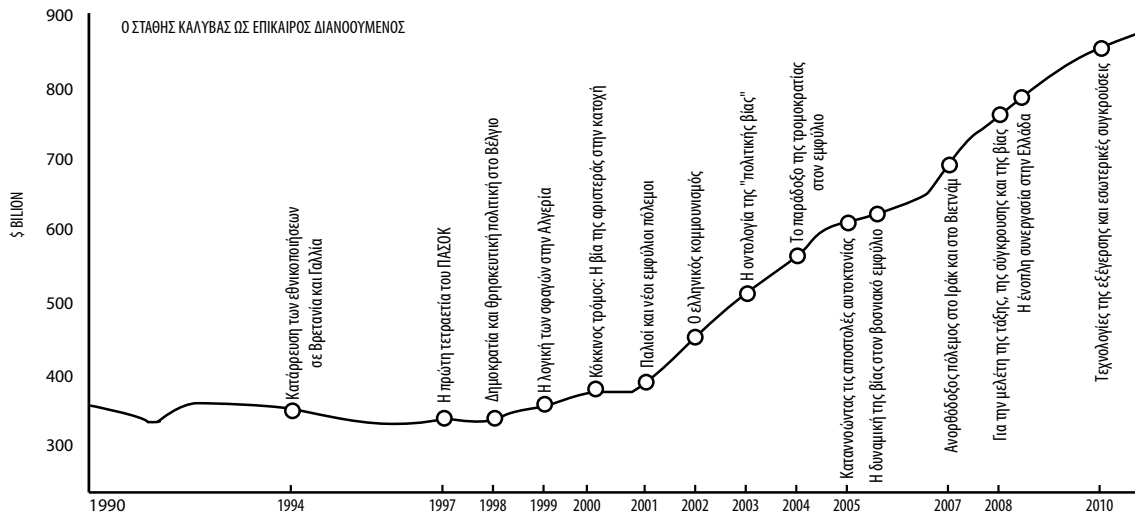
Μέχρι το 1997 ο Στάθης Καλύβας συνέχισε να γράφει και να βραβεύεται για τις εργασίες του γύρω από το φλέγον ζήτημα της «ανόδου της χριστιανοδημοκρατίας στην Ευρώπη», προσθέτοντας χαιρέκακα και λίγο «πτώση του κομμουνισμού» για να σπάσει η μονοτονία. Αλλά τα μέσα της δεκαετίας του '90 ήταν περίεργη φάση. Η αμερικανική αυτοκρατορία που είχε εγκαθιδρυθεί με το τέλος του ψυχρού πολέμου και τον πρώτο πόλεμο του Ιράκ, είχε αρχίσει να ασθμαίνει. Μπροστά στον φόβο της απώλειας της πλανητικής κυριαρχίας, οι αμερικανικές στρατιωτικές δαπάνες, που είχαν προσωρινά παρουσιάσει πτωτικές τάσεις, από το 1996 και μετά άρχισαν ξανά να φουσκώνουν ανεξέλεγκτα. ⁴ Προφανώς ωθούμενος από τις νέες κατευθύνσεις των χρηματοδοτήσεων, ο Στάθης Καλύβας παράτησε τη μελέτη της ευρωπαϊκής χριστιανοδημοκρατίας και στράφηκε στη «μελέτη των εμφυλίων πολέμων». Το 1999 δημοσίευσε το πρώτο του σχετικό άρθρο («Αναίτια και παράλογη; [σ.τ.σ: έλα ντε!] Η λογική των σφαγών στην Αλγερία») και από εκεί και πέρα ο δρόμος ανοίχτηκε λαμπρός. Οι σχετικές χρηματοδοτήσεις πέφτανε σαν τα ζεστά ψωμάκια και ο Καλύβας μετατράπηκε σε γενικής εφαρμογής «ειδικό των εμφυλίων πολέμων». Η έρευνά του για τον «Βοσνιακό εμφύλιο πόλεμο» ξεκίνησε το 2001 με λεφτά της Παγκόσμιας Τράπεζας, η έρευνά του για τον «εμφύλιο στην Κολομβία» ξεκίνησε το 2005 με λεφτά του «Διεθνούς Ινστιτούτου Ειρήνης». Σήμερα ο Στάθης Καλύβας μελετά τον «εμφύλιο του Κοσόβου», μεταξύ άλλων με λεφτά του «Ιδρύματος Α. Ωνάση».

Μέσα σε όλη αυτή την παραγωγή, θα μπορούσε να πει κανείς ότι η ενασχόληση του Στάθη Καλύβα με τον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο ήταν κάτι σαν πάρεργο. Πράγματι, το 2003, εποχή που έκανε με πάταγο την εμφάνισή του στην εγχώρια συζήτηση περί εμφυλίου πολέμου, το βασικό σχετικό του γραπτό ήταν ένα κεφάλαιο στο βιβλίο του Mark Mazower με τίτλο *Μετά τον Πόλεμο*. ⁵ Ουκ εν τω πολώ το ευ, βέβαια. Εκείνο το βιβλίο είχε στη ράχη του το λογότυπο του εκδοτικού οίκου του Princeton

3 Ολόκληρο το βιογραφικό του Στάθη Καλύβα στο <http://stathis.research.yale.edu/cv.htm>. Κι όποιος αντέξει.

4 Για το ζήτημα των στρατιωτικών δαπανών των ΗΠΑ στη δεκαετία του '90 μπορεί να κοιτάξει κανείς την μπροσούρα της πολιτικής ομάδας Μηδέν Άπειρο, 100 Ήλιοι: Μιλитарισμός, Πυρηνικά Όπλα και Διακρατικοί Ανταγωνισμοί με Οδηγό το Παράδειγμα της Αντιπυραυλικής Άμυνας, Αθήνα 2008. Ολόκληρη στο antifascscripta.net > βιβλιοθήκη > αυτονομία.

5 Στα ελληνικά Mark Mazower (επιμ.), *Μετά τον Πόλεμο: Η Ανασυγκρότηση της Οικογένειας, του Έθνους και του Κράτους στην Ελλάδα, 1943 – 1960*, Αλεξάνδρεια, 2003. Α' Έκδοση Princeton University (2000).

Ενδεικτική επιλογή από τα ξενόγλωσσα άρθρα του Καλύβα αντιπαράτιθεται με τις αμυντικές δαπάνες των ΗΠΑ από το 1990 μέχρι το 2011. Δεν είναι πολύ επιστημονικό, αλλά είναι πολύ διαφωτιστικό. Ταυτόχρονα βέβαια είχε τρελλαθεί να γράφει και στην Ελλάδα για το γνωστό θέμα...

University, όχι και άσχημα δηλαδή για όποιον είχε κατορθώσει να καβατζωθεί στον κατάλογο των περιεχομένων. Οι κατ' αυτόν τον τρόπο καβατζωμένοι δεν ήταν άγνωστοι, αντιθέτως, εδώ περιλαμβάνονταν σεβαστά ονόματα της αριστερής ελληνικής ιστοριογραφίας. Ο Προκόπης Παπαστράτης ασχολούνταν με την εκκαθάριση (των αριστερών καθηγητών) του πανεπιστημίου Αθηνών μετά την απελευθέρωση, ο Πολυμέρης Βόγλης μάς πληροφορούσε για τους αριστερούς πολιτικούς κρατούμενους, η Τασούλα Βερβενιώτη ασχολούνταν με τις αριστερές γυναίκες και το «δίλημμα πολιτική ή οικογένεια», η Ρίκι Βαν Μπούσχοτεν έγραφε για την αριστερή μνήμη του εμφυλίου πολέμου... και πάει λέγοντας. Το είδος της ιστοριογραφίας που από μακρόχρονη συνήθεια έχουμε μάθει να αναγνωρίζουμε σαν αριστερή ξεδιπλώνονταν μεγαλοπρεπώς με όλα τα αγαπημένα του θέματα τα οποία θα μας απασχολήσουν λεπτομερέστερα παρακάτω. Μέσα σε όλα αυτά, το άρθρο του Καλύβα ξεχώριζε σαν στραβοκαρφωμένο καρφί και μόνο από τον τίτλο: «Κόκκινη τρομοκρατία: Η βία της Αριστεράς στην Κατοχή». Η πρώτη παράγραφος είχε ως εξής:

Σκοπός αυτού του κεφαλαίου είναι να αμφισβητήσει και να συμβάλλει στην αναθεώρηση μιας κεντρικής και μάλλον κυρίαρχης παραδοχής στην έρευνα του ελληνικού εμφυλίου πολέμου: ότι η Αριστερά (το ΕΑΜ και το ΚΚΕ) υπήρξε ο κύριος (ή και μοναδικός) αποδέκτης της βίας.⁶

Όπως θα δούμε παρακάτω, ό,τι χρειάζεται να ξέρει κανείς για τις πολιτικές και «ερευνητικές» κατευθύνσεις του Στάθη Καλύβα μπορεί να βρεθεί σε αυτή την μικρή και πυκνή εναρκτήρια παράγραφο. Κατά Καλύβα λοιπόν, το 2000 υπήρχαν συγκεκριμένες «κυρίαρχες παραδοχές» στη μελέτη του ελληνικού εμφυλίου πολέμου οι οποίες και έπρεπε να «αναθεωρηθούν», προφανώς επειδή ήταν λανθασμένες. Η μελέτη της «βίας» και ειδικά της «κόκκινης» θα ήταν το καλύτερο εργαλείο γι' αυτήν την απαραίτητη «αναθεώρηση». Και το σημαντικότερο: για να βρει κανείς αυτήν την παραγνωρισμένη «βία» και να τη «μελετήσει» κατά πως της έπρεπε, καλά θα έκανε να ψάξει, όχι στην περίοδο που μέχρι τότε ήταν γνωστή ως «εμφύλιος», αλλά στην περίοδο που μέχρι τότε ήταν γνωστή ως «κατοχή».

Το πόσο σκανδαλώδη ήταν όλα αυτά, το πόσο προκλητικά και υπονομευτικά για την ελληνική «αριστερή» ιστοριογραφία, θα το καταλάβουμε καλύτερα παρακάτω. Το βέβαιο πάντως είναι ότι τότε που γράφτηκαν, η πολιτική τους σημασία πέρασε σχεδόν ή εντελώς απαρατήρητη. Απόδειξη ότι, δύο χρόνια μετά, ο Καλύβας, παρά την απόλυτη –τότε– κυριαρχία της αριστεράς στην ιστοριογραφία της «δεκαετίας του '40», βρήκε την ευκαιρία να επιδείξει την επιστημονική του μεθοδολογία κατευθείαν στα ελληνικά.

Το βιβλίο των γνωστών αριστερών ιστορικών Ηλία Νικολακόπουλου, Άλκη Ρήγου και Γρηγόρη Ψαλίδα με τίτλο *Ο Εμφύλιος Πόλεμος: Από τη Βάρκιζα στον Γράμμο*, Φεβρουάριος 1945 – Αύγουστος 1949 εκδόθηκε το 2002 από τον κατεχοχόν εκδοτικό οίκο της ελληνικής «ανανεωτικής» αριστεράς που ακούει στο όνομα «Θεμέλιο». Το σίγουρο είναι ότι εκείνος που σκέφτηκε τον τίτλο του βιβλίου δεν μπορεί να κατηγορηθεί για ασάφεια. Το μακροσκελές του δημιούργημα ασχολείται αποκλειστικά με την ακριβή οριοθέτηση του ελληνικού εμφυλίου πολέμου, πρώτα με γεγονότα και έπειτα με ακρίβεια μηνός, έτσι, για να μην μπερδευτεί κανένας. Λοιπόν: ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος εκτείνεται από τον Φλεβάρη του '45 και τη συμφωνία της Βάρκιζας, μέχρι τον Αύγουστο του '49 και την φυγή του ΔΣΕ στην Αλβανία.

6 Στο ίδιο σελ. 161.

Αυτός είναι ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος.

Ολόκληρος.

Ούτε πριν έχει, ούτε μετά.

Λες και κάποιος αμφέβαλε για την ακριβή οριοθέτηση του εμφυλίου πολέμου, λες και ορισμένες από τις «μάλλον κυρίαρχες» παραδοχές είχαν ήδη αρχίσει να τρίζουν. Και όντως: στο εσωτερικό του βιβλίου υπήρχε ένα κεφάλαιο που πήγαινε κόντρα σε ετούτη την αυστηρή οριοθέτηση. Ήταν η συνεισφορά του Στάθη Καλύβα με τίτλο «Μορφές, Διαστάσεις και Πρακτικές της Βίας στον Εμφύλιο (1943 – 1949)». Για δεξ λοιπόν κάτι πράγματα! Η καταραμένη παρένθεση όριζε τον «ελληνικό εμφύλιο πόλεμο» διαφορετικά από τους αριστερούς που είχαν επιμεληθεί και βαφτίσει το βιβλίο!

Το καταλαβαίνουμε: μπορεί και να κουράζουμε κάπως με όλα αυτά τα ακαδημαϊκά ψιλοπράγματα. Οπότε ας σουμάρουμε για να ξεμπερδευτούμε. Ο Στάθης Καλύβας αρχικά ήταν ένας δεξιός «πολιτικός επιστήμονας» ειδικευμένος στο ξενέρωτο θέμα «Ιστορία της χριστιανοδημοκρατίας στην Ευρώπη». Αποφάσισε να μετατραπεί σε ειδικό των εμφυλίων πολέμων μετά τα μέσα της δεκαετίας του '90, γιατί εκεί τον πήγανε τα φράγκα και οι στροφές της αμυντικής και εξωτερικής πολιτικής του αμερικανικού κράτους. Το 2000, χάρη στον Mark Mazower, έκανε την είσοδό του στην ιστοριογραφία του ελληνικού «εμφυλίου πολέμου» με ένα σωρό «φρέσκιες ιδέες», μεταξύ των οποίων η «κυρίαρχη αντίληψη στην ιστοριογραφία», η «αναθεώρηση» και η «βία». Το 2002 έκανε την εμφάνισή του στην ελληνική γλώσσα, χάρη στους αριστερούς ιστορικούς και τον εκδοτικό τους οίκο. Εκείνη η εμφάνιση έχει να μας πει δύο σημαντικά πράγματα. Το πρώτο είναι ότι εκείνους τους χαλεπούς καιρούς, για να μιλήσει δημοσίως ένας καθώς πρέπει δεξιός για την ιστορία του εμφυλίου, έπρεπε να συναλλάσσεται με τους «ανανεωτές» αριστερούς και τον εκδοτικό τους οίκο (και προφανώς οι αριστεροί έπρεπε να συναλλάσσονται μαζί του). Το δεύτερο είναι ότι η σημαντικότερη και πλέον ανησυχητική από τις «φρέσκιες ιδέες» του Καλύβα βρισκόταν μέσα στην καταραμένη παρένθεση: «1943». Ήταν ένα νούμερο η πολιτική σημασία του οποίου θα φαινόταν στα αμέσως επόμενα χρόνια.⁷

2. «Έχει πλέον φθάσει η στιγμή»: ο Στάθης Καλύβας αναθεωρεί, 2003 - 2008

i. Ο Καλύβας επιστήμων της βίας, 2003

Αναρωτιέται κανείς πώς διάολο τα προλάβαινε όλα, αλλά το 2003 ο Στάθης Καλύβας, εκτός από μελετητής του «εμφυλίου πολέμου» στη Βοσνία, εκτός από καθηγητής Πολιτικών Επιστημών στο Πανεπιστήμιο του Σικάγο, εκτός από διευθυντής του προγράμματος «Τάξη, Σύγκρουση και Βία» στο Yale, είχε αρχίσει να πατάει για τα καλά πόδι στα ελληνικά πράγματα. Όπως είδαμε ήδη, έγραφε άρθρα για την «κόκκινη βία» στα βιβλία των αριστερών και όπως δεν είδαμε ακόμα, ήταν ήδη μέλος του «Επιστημονικού Συμβουλίου» του «Ιδρύματος Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής», δηλαδή του επίσημου think tank της Νέας Δημοκρατίας. Αν τέλος πιστέψουμε τα όσα ξεστόμισε ο Γιώργος Μαργαρίτης σε στιγμές μεγάλης τσαντίλας, ο Καλύβας δεχόταν πολύπλευρη στήριξη από σειρά κρατικών θεσμών και από τα ελληνικά ΜΜΕ. Μεταξύ άλλων (σημαντικό, γιατί εδώ έχει μισοκρατικά λεφτάκια) είχε αναλάβει τη διεύθυνση της σειράς πολιτικής επιστήμης των Πανεπιστημιακών Εκδόσεων Κρήτης.⁸

Με τέτοια ωραία πατήματα να του δίνουν αέρα, ο Στάθης Καλύβας δημοσίευσε το επόμενο άρθρο του στα ελληνικά στο ακαδημαϊκό περιοδικό «Επιστήμη και Κοινωνία» το Φθινόπωρο του 2003. Η καταραμένη παρένθεση φυσικά δεν έλειπε από τον τίτλο του άρθρου: «Εμφύλιος Πόλεμος (1943 – 1949): Το τέλος των μύθων και η στροφή προς το Μαζικό Επίπεδο». Η γνώμη του Καλύβα για το θέμα δηλωνόταν ήδη από την πρώτη παράγραφο:

Η βιβλιογραφία του εμφυλίου είναι ένα κράμα από κείμενα προπαγάνδας, επίσημης και ανεπίσημης, κρατικής, κομματικής, δημοσιογραφικής και ερασιτεχνικής ιστορίας, απομνημονευμάτων και μαρτυριών, μέσα

⁷ Όπως παρατήρησε ένας σύντροφος που διάβασε το κείμενο, είναι ενδιαφέρον ότι ο Καλύβας και οι αριστεροί ιστορικοί, διαφωνούν μεν ως προς την έναρξη του εμφυλίου πολέμου, συμφωνούν όμως ως προς το τέλος του. Εδώ πάντως δεν θα ασχοληθούμε με αυτό το ζήτημα γιατί προσέχουμε να μην βγούμε εκτός θέματος.

⁸ Για τη συμμετοχή στο Ίδρυμα Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής δεξ Ιός, «Οι ταγματασφαλίτες δικαιώνονται: Η Νέα Δεξιά Ιστοριογραφία», Ελευθεροτυπία, 26/10/2003. Για τις Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, δεξ Γιώργος Μαργαρίτης, «Όταν η Μελέτη της Ιστορίας γίνεται... Κουτσομπολιό», Βιβλιοδρόμο/Τα Νέα, 5/6/2004.

στο οποίο η επιστημονική ιστοριογραφία κατέχει μικρό μόνο μέρος. Αυτό το κράμα διαμόρφωσε έναν περιρρέοντα ρόλο και μια σειρά αντανάκλαστικών σε πολλά επίπεδα, όπως στον Τύπο και την τέχνη, επηρεάζοντας έτσι και τη δημόσια πρόσληψη του εμφυλίου. Έχουμε να κάνουμε, δηλαδή, με μια αφηγηματική κατασκευή, έναν «μύθο» (...). [Οι μύθοι της δεκαετίας του '40 επηρέασαν την ιστοριογραφία] με τον εξοστρακισμό των αντικειμένων και ερωτημάτων που άνοιγαν ρωγμές στους μύθους ή, τουλάχιστον δεν τους εξυπηρετούσαν.⁹

Ο «μύθος» του εμφυλίου και της αντίστασης και οι τρόποι κατασκευής του ήταν το κεντρικό θέμα του άρθρου. Σχεδόν η μισή από τη συνολική του έκταση καταλαμβάνονταν από μια σχινοτενή παράθεση της βιβλιογραφίας του εμφυλίου και της κατοχής από την δεκαετία του '60 μέχρι το 2003. Το κυρίως σώμα του άρθρου έπαιρνε σχεδόν μία μία τις βιβλιογραφικές παραπομπές και τους απέδιδε χαρακτηρισμούς του είδους «μεροληπτική», «ο μύθος εντελώς απροκάλυπτος», «μεταφυσικά ζητήματα χωρίς πραγματικό περιεχόμενο τα οποία εξυπηρετούν ανεδαφικές πλέον σκοπιμότητες», «απουσία αποστασιοποίησης», «ανάγκη δικαίωσης και καταδίκης» και πάει λέγοντας.

Με άλλα λόγια, το άρθρο του Καλύβα έπαιρνε περίπου το σύνολο της ελληνικής βιβλιογραφίας για την δεκαετία του '40 και της έριχνε το ακαδημαϊκό αντίστοιχο της χριστοπαναγίας. Ταυτόχρονα προχωρούσε και σε προτάσεις γύρω από το πώς θα απαλλαγούμε επιτέλους από τους «μύθους» και τα «ταμπού» της ελληνικής ιστοριογραφίας του εμφυλίου πολέμου. Οι βασικές του προτάσεις ήταν δύο: η πρώτη είχε να κάνει με την «κόκκινη βία»:

Έχει πλέον φθάσει η στιγμή να ξεπεραστεί το μεγάλο αυτό ταμπού του μεταπολιτευτικού μύθου: η βία της αριστεράς που εκδηλώθηκε στα δεκάδες ΕΑΜικά στρατόπεδα συγκέντρωσης, στους δρόμους της ομηρίας και μετά το τέλος των μαχών και η οποία πήρε μαζικές διαστάσεις στη διάρκεια της κατοχής (και όχι μόνο) προκαλώντας χιλιάδες θύματα (κυρίως άμαχους).¹⁰

Η δεύτερη από τις βασικές προτάσεις του Στάθη Καλύβα είχε να κάνει με την περιοδολόγηση της κατοχής. Κατά τη γνώμη του Καλύβα η περίοδος που ως τότε ήταν γνωστή ως «Κατοχή» έπρεπε να υποστεί μια «αναλυτική διάσπαση» σε δύο περιόδους (1941 – 42 και 1943 – 44). Την μεν περίοδο 1941 – 42 έπρεπε να κάνουμε ότι δεν τη βλέπουμε (πάντως αυτό έκανε και συνεχίζει να κάνει ο Καλύβας). Η περίοδος 1943 – 44, από την άλλη, έπρεπε να ενταχθεί πλήρως «στην ενότητα του εμφυλίου» γιατί δεν είχε υπάρξει «μόνο περίοδος κατοχής και αντίστασης, αλλά και εμφύλια σύγκρουση με άμεσο και κεντρικό διακύβευμα τη μεταπολεμική πραγματικότητα».

Θα πρέπει να προσέξουμε την πληθώρα των υπόκωφων θέσεων που διατυπώνονται εδώ. Πρώτον ο «μύθος της δεκαετίας του '40», με τον οποίο άρχιζε το άρθρο, τελικά δεν ήταν αιώνιος, αλλά «μεταπολιτευτικός». Δεύτερον, μετά από τριάντα χρόνια «μεταπολίτευσης», είχε «πλέον φθάσει η στιγμή» να τον κατεδαφίσει ο Στάθης Καλύβας. Τρίτον, η «εθνική αντίσταση» της περιόδου 1943 – 1944 με την οποία είχαμε μεγαλώσει, τελικά ούτε τόσο «αντίσταση» ήταν, ούτε τόσο «εθνική». Ήταν περίοδος εμφυλίου πολέμου. Τέταρτον, το βασικό εργαλείο της κατεδάφισης του μύθου θα ήταν η προσφυγή στη βία ως ερευνητικό αντικείμενο, κυρίως όμως ως ερμηνευτικό εργαλείο. Όσο για το τελευταίο, ούτε ο Ταραντίνο δεν έχει υμνήσει τη «βία» τόσο πολύ όσο ο Στάθης Καλύβας:

Πέρα από την απομυθοποιητική της λειτουργία, η διερεύνηση της βίας έχει μεγάλη θεωρητική και εμπειρική σημασία και αποτελεί ένα από τα προνομιακά πεδία συνάντησης διαφορετικών επιστημονικών κλάδων (...). Οι πρακτικές της βίας είναι ασφαλέστερος δείκτης για την κατανόηση της δράσης των υποκειμένων και τον σχηματισμό των ταυτοτήτων απ' ό,τι ο επίσημος λόγος των οργανώσεων. Επιπλέον η βία έχει το πλεονέκτημα πως, σε πολλές περιπτώσεις, μπορεί να καταγραφεί με συστηματικό τρόπο. Αν και πρόκειται για νέο αντικείμενο, η βία έχει αναδειχθεί σε κεντρικό ερευνητικό πεδίο.¹¹

Η καταφανώς απόκοσμη αίσθηση που αφήνει αυτό το απόσπασμα οφείλεται στο ότι εδώ η βία που θα «απομυθοποιηθεί», θα «οδηγήσει στην κατανόηση», θα «καταγραφεί με συστηματικό τρόπο» κλπ θεωρείται αυτοτελής διαδικασία, είναι μια βία της οποίας τα υποκείμενα καταρχήν αποκρύπτονται (αν και μέλλει να αποκαλυφθούν στη συνέχεια), κυρίως όμως είναι μια βία δίχως κοινωνικά, ιστορικά ή έστω ψυχολογικά αίτια. Εκείνο που είχε ανακαλύψει (ή καλύτερα εισαγάγει από το εξωτερικό) ο Στά-

9 Καλύβας-Στάθης, «Εμφύλιος Πόλεμος (1943 – 1949): Το τέλος των μύθων και η στροφή προς το μαζικό επίπεδο», Επιστήμη και Κοινωνία, τεύχος 11, Φθινόπωρο 2003.

10 Στο ίδιο.

11 Στο ίδιο.

της Καλύβας ήταν κάτι πολύ περισσότερο από μια λέξη. Ήταν ένας συγκεκριμένος τρόπος ερμηνείας των κοινωνικών τεκταινομένων. Αυτός ο τρόπος ερμηνείας αδιαφορούσε για τις κοινωνικές σχέσεις και την ιστορία τους και αντιμετώπιζε την ιστορία των κοινωνιών ως αλυσίδα στιγμιαίων συμβάντων. Αυτά τα «συμβάντα» με τη σειρά τους ήταν τόσο αυστηρά καθορισμένα που μπορεί να πει κανείς πως ο χαρακτήρας τους ήταν αυτό που λέμε ψηφιακός: είτε είχαν συμβεί, είτε δεν είχαν συμβεί. Συνεπώς ήταν ποσοτικοποιήσιμα· γι' αυτό άλλωστε και ήταν δυνατόν «να καταγραφούν με συστηματικό τρόπο».

Δεν ήταν βέβαια καινούριες έννοιες όλα τούτα. Η «βία» που ο Καλύβας ήθελε να εισαγάγει για να ερμηνεύσει την ιστορία του εμφυλίου ήταν η ίδια «βία» που κυριαρχούσε στο λεξιλόγιο της σκληρής νεοφιλελεύθερης μπατσικής εγκληματολογίας, ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του '80. Χρησιμοποιώντας την ίδια ακριβώς έννοια της «βίας» οι νεοφιλελεύθεροι μπάτσοι - κοινωνιολόγοι James Wilson και George Kelling είχαν γράψει το άρθρο τους «Σπασμένα Τζάμια» που ακόμη και σήμερα αποτελεί το ευαγγέλιο των ειδικών της «Μηδενικής Ανοχής».¹² Η βία που προκαλούσε εκεί τα «σπασμένα τζάμια» ήταν ακριβώς μία βία κατ' αρχήν δίχως υποκείμενο, κυρίως όμως ήταν μια βία δίχως αίτια και δίχως ιστορία, μια βία ποσοτικοποιήσιμη, δηλαδή –αυτό είναι το βασικό– μια βία της οποίας η (κρατική) αντιμετώπιση δεν πρέπει να γίνεται με βάση τα αίτια της, αλλά αποκλειστικά με τους όρους της δημόσιας τάξης. Ας το ξαναπούμε: Η «βία» που εισήγαγε ο Καλύβας το 2003 ήταν η «βία» όπως την αντιλαμβάνονταν οι νεοφιλελεύθεροι ειδικοί της Δημόσιας Τάξης· ή αλλιώς η βία όπως την αντιλαμβάνεται εκείνος που κατέχει το νόμιμο μονοπώλιο της βίας.

Θεωρούμε την συζήτηση περί «βίας» σημαντική, γιατί σήμερα η ίδια έννοια της «βίας» έχει κυριαρχήσει. Είναι ακριβώς η έννοια που δηλώνεται στον λόγο του Υπουργού Δημόσιας Τάξης και στα δελτία ειδήσεων με τον όρο «ανομία». Και επειδή ο Στάθης Καλύβας δεν έχει χαθεί από την επικαιρότητα, κάθε άλλο, είναι νομίζουμε σημαντικό να σημειώσουμε ότι σήμερα, δικαιωμένος από διάφορες πλευρές, μπορεί να θριαμβολογεί και ταυτόχρονα να υποδεικνύει μελλοντικές κατευθύνσεις στους προϊσταμένους του, δίνοντάς μας να καταλάβουμε πού ακριβώς απευθύνονταν εξ αρχής οι επιστημονικές του αναζητήσεις. Στις 20 Γενάρη του 2013, δέκα χρόνια αφότου εγκωμιάζε τη «βία» ως ερμηνευτικό εργαλείο, και με την «εκστρατεία πάταξης της ανομίας» να καλπάζει, ο Καλύβας έγραφε τα εξής:

(...) η παροχή της δημόσιας τάξης μπορεί να αποδειχθεί πολιτικά επικερδής – και αυτό, ανεξάρτητα από τη δεοντολογική της ορθότητα [που] είναι διαφορετικό θέμα. (...)

η καταπολέμηση της αταξίας αποτελεί προνομιακό πεδίο [για την κυβέρνηση], σε τέτοιο βαθμό μάλιστα που αναρωτιέται κανείς γιατί καθυστέρησε τόσο. (...)

Υπάρχει μια τεράστια κοινωνική πλειοψηφία που, όπως παντού στον κόσμο, επιθυμεί την ύπαρξη και επιβολή της τάξης. Είναι πραγματικά εκπληκτικό το πώς η πλειοψηφία αυτή αγνοήθηκε επί σειρά ετών, καθώς επικράτησε στη δημόσια σφαίρα, και μάλιστα πολύ πριν από την κρίση, η ρητορική της «επανάστασης του καναπέ», με αποκορύφωμα αυτό που αυτάρεσκα βαπτίστηκε «εξέγερση του Δεκέμβρη». (...)

Γι' αυτό και όποιος πείσει πως μπορεί να ανταποκριθεί στη γενική απαίτηση για τάξη και ασφάλεια, θα προσορισθεί και τα ανάλογα πολιτικά οφέλη. (...)

η δημόσια τάξη αποτελεί από τη φύση της μια πολιτική διάσταση όπου τα συντηρητικά κόμματα διαθέτουν ένα εγγενές πλεονέκτημα. Στο παρελθόν, η Νέα Δημοκρατία το απεμπόλησε με αυτοκαταστροφικές επιλογές τύπου Προκόπη Παυλόπουλου. Δεν έχει κανέναν απολύτως λόγο να συνεχίσει να το κάνει. (...)

η κυβέρνηση έχει κάθε λόγο όχι μόνο να συνεχίσει στη γραμμή που χάραξε, αλλά και να εντείνει την επίθεσή της στα θέματα νόμου και τάξης.¹³

Η δημόσια τάξη ως πολιτικό πλεονέκτημα, Καθημερινή, 20/1/2013

Ας προσέξουμε την αλυσίδα των εννοιών που χρησιμοποιούνται εδώ. Η «δημόσια τάξη» που είναι πολιτικό πλεονέκτημα, η «αταξία» που αποτελεί προνομιακό πεδίο, η «επιβολή της τάξης» που στηρίζεται από μια κοινωνική πλειοψηφία, τα «θέματα νόμου και τάξης» όπου η επίθεση πρέπει να ενταθεί... Όλες αυτές οι έννοιες αποκτούν το νόημά τους μοναχά εντός του γενικού ερμηνευτικού πλαισίου

¹² Το άρθρο στο οποίο αναφερόμαστε είναι το Wilson James & Kelling George, «Broken Windows: The Police and Neighborhood safety», Atlantic Monthly, 3/1982. Για την τελευταία εμφάνιση αυτού του άρθρου στον λόγο του Έλληνα Υπουργού Δημόσιας Τάξης, μπορεί να δει κανείς το κείμενο «Φασισμός και αντιφασισμός σήμερα: Στη μαλακία στη θεωρία και στην πράξη. Μέρος Γ': Η θεωρία της ανομίας, η ιστορία της και η επιτυχία της», Antifa #35, 3/2013.

¹³ Καλύβας Στάθης, «Η δημόσια τάξη ως πολιτικό πλεονέκτημα», Καθημερινή 20/1/2013.

ου που προσπαθούσε να εισαγάγει ο Καλύβας στην ιστορία του ελληνικού εμφύλιου πολέμου το μακρινό 2003. Είναι ένα ερμηνευτικό πλαίσιο που αδιαφορεί για τα αίτια και την ιστορία. Μια ερμηνεία του κόσμου που καταλαβαίνει μόνο τη «βία» ή την απουσία της.

Κι έτσι μπορούμε να αρχίσουμε να καταλαβαίνουμε τι εννοούμε όταν λέμε ότι η συζήτηση για την ιστορία του ελληνικού κράτους και του φασισμού του είναι ένα θέμα σημερινό. Ο ξεδιάντροπος Καλύβας που σήμερα λέει στα αφεντικά του ότι δεν χρειάζεται να ασχολούμαστε με την «δεοντολογική ορθότητα» της «παροχής δημόσιας τάξης» γιατί «είναι διαφορετικό θέμα», ο Καλύβας που εν ολίγοις λέει «ρίχτε τους μπάτσους στη μάπα μέχρι να πουν ήμαρτον», είναι ο Καλύβας που, ήδη από το 2003, γνώριζε ότι η μεθοδολογία του, μπορεί να μην ήταν «δεοντολογικά ορθή», ήταν όμως κάτι πολύ καλύτερο: πολιτικά επίκαιρη. Γιατί το 2003 δεν ήταν μόνο η ώρα για μια αναθεώρηση της ιστορίας του ελληνικού εμφυλίου. Το 2003 «είχε φτάσει πλέον η στιγμή» για να αρχίσουν να αναθεωρούνται διάφορα των οποίων η αναθεώρηση ήταν έως τότε αδιανόητη. Η «μεταπολίτευση» που πεταγόταν από το πουθενά σε εκείνο το παλιό άρθρο δεν πεταγόταν τυχαία.

Ας συνοψίσουμε όμως τα όσα έχουμε πει ως τώρα για την ιστορία της ελληνικής ιστοριογραφίας: το 2000, για τις ανάγκες ενός βιβλίου του Princeton, ο Στάθης Καλύβας μετέτρεψε τον εαυτό του σε μπάτσο ιστοριοδίφη, περιόδευσε (αυτός ή κάνας ταλαίπωρος υποτακτικός) στα χωριά της Αργολίδας, μέτρησε παλιά πτώματα και ανέλυσε τον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο στην περίοδο της κατοχής με προσεγγίσεις του είδους «45% των νεκρών ήταν μέλη του ΚΚΕ και 55% ήταν δεξιοί, άρα κόκκινη βία». Το 2003 επανεμφανίστηκε με πιο θεωρητική προσέγγιση εξηγώντας ότι i. η ιστορία του ελληνικού εμφυλίου πολέμου ήταν η επικράτεια των μεταπολιτευτικών μύθων. ii. Ότι οι μεταπολιτευτικοί μύθοι «έχει έρθει η ώρα» να διαλυθούν. iii. Ότι το βασικό ερμηνευτικό εργαλείο για αυτή τη διάλυση θα είναι η «βία» του είδους «σπασμένα τζάμια». iv. Ότι εξίσου βασική είναι μια νέα περιοδολόγηση της δεκαετίας του '40 – ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος δεν αρχίζει το 1946, αλλά το 1943, με ένα όργιο ή οργιάκι βίας προερχόμενο από την «αριστερά». Και το πιο σημαντικό: ο στόχος που επεδίωκε ο Καλύβας με όλα τούτα δεν ήταν επιστημονικός αλλά πολιτικός. Ο Στάθης Καλύβας επεδίωκε να χτυπήσει την ιδεολογία και τους «μύθους» της μεταπολίτευσης.

Μάλιστα. Ποιοι όμως ήταν εκείνοι που αποτέλεσαν τον στόχο του οργίου κόκκινης βίας στα χωριά της Αργολίδας το 1943; Το 2003 ακόμη και ο Καλύβας δυσκολευόταν κάπως με το συγκεκριμένο θέμα. Φαίνεται πως οι «ταγματασφαλίτες» ήταν ένα θέμα ακόμη πιο «ταμπού» από την «κόκκινη βία», γιατί ο Καλύβας ανέφερε τη λέξη μόνο μία φορά σε ολόκληρο το άρθρο, ως μία από τις πολλές «ταυτότητες» που μπορούσε να πάρει κανείς κατά τη διάρκεια της κατοχής.¹⁴ Ήταν ακόμη ντροπαλός. Τα όσα ακολούθησαν απέδειξαν ότι η διακριτικότητα δεν ήταν και τόσο αναγκαία.

ii. Ο Καλύβας ερευνητής του «δωσιλογισμού», 2004 - 2006

Παραμένει δύσκολο να καταλάβουμε πώς διάολο τα προλάβαινε, αλλά ο Στάθης Καλύβας ήταν και ιδρυτικό μέλος του «Δικτύου Μελέτης των Εμφυλίων Πολέμων». Το «Δίκτυο» είχε ιδρυθεί από το 2000 από τον ίδιο τον Καλύβα και τον σύμμαχό του «εντός των τειχών», Νίκο Μαραντζίδη. Ο Μαραντζίδης ήταν ένας παρόμοιος απόψεων (αν και πρώην αριστερός) καθηγητής του γνωστού άντρου της ακαδημαϊκής δεξιάς που ακούει στο όνομα «Πανεπιστήμιο Μακεδονίας». Το 2000 ο Μαραντζίδης είχε επιλέξει να αφοσιωθεί σε ένα πρωτοφανές θέμα, δηλαδή τον «δωσιλογισμό» των τουρκόφωνων ποιντών της ανατολικής Μακεδονίας, οπότε ήταν ο κατ' εξοχήν αρμόδιος για να κατανοήσει καλύτερα την πολιτική χρησιμότητα του θέματος «δωσιλογισμού».¹⁵

Το «Δίκτυο» που ίδρυσαν οι Καλύβας και Μαραντζίδης φιλοδοξούσε να «δημιουργήσει συνθήκες επαφής και να προωθήσει μια ανταλλαγή ιδεών ανάμεσα σε νέους κυρίως ερευνητές που ασχολού-

14 Η συγκεκριμένη διατύπωση ήταν: «Τι σήμαινε η πολιτική ένταξη μέσα στις συνθήκες ενός Εμφυλίου; Πώς ακριβώς γινόταν κανείς Εαμίτης, δωσίλογος, εθνικόφρων, κομμουνιστής, αντάρτης, ταγματασφαλίτης, χωροφύλακας, κ.λπ;» Μπορούμε εδώ να θαυμάσουμε το πώς η θεωρία των ταυτοτήτων παράγει σχεδόν από μόνη της μία ουδέτερη ισοδυναμία των συγκρουόμενων υποκειμένων: «ο ταγματασφαλίτης» και «ο αντάρτης» είναι δύο από τις δεκάδες «πιθανές ταυτότητες» που μπορούσε να πάρει κανείς. Πιθανότατα έπειτα από κλήρωση.

15 Τελικά το βιβλίο εκδόθηκε ένα χρόνο μετά την ίδρυση του «Δικτύου». Μαραντζίδης Νίκος, Γιασασίν Μιλλέτ – Ζήτη το Έθνος, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2001. Για τον Καλύβα και τις Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης έχουμε πει παραπάνω.

νται με την ιστορία του εμφυλίου». Φυσικά, όπως μαθαίνουμε από την ιστοσελίδα του, το όλο εγχείρημα δεν ήταν «ανταγωνιστικό άλλων προσπαθειών», μια διατύπωση που, μαζί με τη διακηρυγμένη φιλοδοξία παιδομαζώματος «νέων κυρίως ερευνητών», δηλαδή υποψηφίων διδασκόντων, μας δίνει να καταλάβουμε ότι αυτό ακριβώς ήταν. Από το 2000 και μετά, το «Δίκτυο» είχε διοργανώσει συνέδρια με τα θέματα που θα περίμενε κανείς: τη «βία», τη «μεθοδολογία μελέτης» των εμφυλίων κλπ κλπ. Δεν έχουμε ιδέα πώς κανονίζονται και (το βασικό) πώς χρηματοδοτούνται αυτά τα πράγματα, αλλά είναι γεγονός ότι όσο περνούσε ο καιρός, τόσο στα συνέδρια του «Δικτύου» βρίσκουμε να συμμετέχουν και αριστεροί ιστορικοί, όπως ο Γ. Μαργαρίτης, η Τασούλα Βερβενιώτη κλπ.¹⁶

Για το 2004 το «Δίκτυο» είχε κανονίσει την διοργάνωση «επιστημονικού συνεδρίου» με θέμα «Εχθρός εντός των Τειχών: Όψεις του Δωσιλογισμού στην Ελλάδα της Κατοχής και του Εμφυλίου Πολέμου». Το συνέδριο θα γινόταν στη Σαμοθράκη από τις 2 έως τις 4 Ιουλίου και για λόγους που παραμένουν άγνωστοι σε εμάς, ο «χορηγός επικοινωνίας» ήταν η εφημερίδα «Τα Νέα» του γνωστού εκδοτικού συγκροτήματος που τόσα έχει προσφέρει στο ελληνικό κράτος. Μιας και «Τα Νέα» ήταν «χορηγός επικοινωνίας», το ένθετο περιοδικό των «Νέων», «Βιβλιοδρόμιο», άρχισε από μήνες πριν να φιλοξενεί σχετικά κείμενα. Το πρώτο από αυτά τα κείμενα είχε την υπογραφή των Στάθη Καλύβα και Νίκου Μαραντζίδη και δημοσιεύθηκε στις 20 Μαρτίου του 2004. Τίτλος: «Νέες τάσεις στη μελέτη του εμφυλίου Πολέμου».

Όπως εύκολα μαντεύει κανείς, οι «νέες τάσεις στη μελέτη του εμφυλίου» ήταν ο Καλύβας, ο Μαραντζίδης και τα πιστά minions τους, που έφεραν μια «φρέσκια ματιά, καινούριες ευαισθησίες και γόνιμα ερωτήματα» στη μελέτη του εμφυλίου πολέμου. Πιθανόν έχοντας κατά νου να εγκалέσουν τον Μωυσή και τις πέτρινες πλάκες του, οι δύο φίλοι συνόψιζαν τη συνεισφορά τους σε δέκα σημεία. Από αυτά τα σημεία, τα οκτώ ήταν βρίσιμο προς οποιονδήποτε είχε ασχοληθεί με την ιστορία της δεκαετίας του '40 έως τότε, δηλαδή περίπου προς το σύνολο των αριστερών ιστορικών. Εκείνο το βρίσιμο έφτανε σε επίπεδο casus belli αφού οι δύο φίλοι κατηγορούσαν τους αριστερούς για έλλειψη «αποφόρτισης και αποστασιοποίησης», «ηρωοποίηση και δαιμονοποίηση», «απλουστευτικά κοινωνιολογικά σχήματα» και πάει λέγοντας.¹⁷ Τα υπόλοιπα δύο σημεία ήταν ακόμη πιο ζουμερά. Συγκεκριμένα, το Σημείο 1 καλούσε σε «μετακίνηση της χρονολογικής έναρξης του εμφυλίου πολέμου στα χρόνια της κατοχής (1943 – 1944)», πράγμα που δικαιολογούνταν γιατί «οι πλέον πολύνεκρες μάχες στη διάρκεια της κατοχής δεν έγιναν ανάμεσα σε Έλληνες και ξένους, αλλά αποκλειστικά μεταξύ Ελλήνων». Και το Σημείο 4 καλούσε σε «έρευνα θεμάτων ταμπού, όπως η βία και η συνεργασία με τις αρχές κατοχής». Εδώ μαθαίναμε ότι «η αντίσταση δεν υπήρξε το καθολικό φαινόμενο που περιγράφουν τα σχολικά εγχειρίδια», ότι το «βασικό διακύβευμα [ήταν] η φύση και το περιεχόμενο της εξουσίας στην μετακατοχική Ελλάδα» και ότι η «κατοχική βία συγκάλυπτε τοπικές και οικογενειακές βεντέτες».

Δηλαδή ο Στάθης Καλύβας είχε αποκτήσει έναν σύμμαχο αποφασισμένο να βάλει το κεφάλι του στον ντορβά και οι δύο μαζί είχαν ανακαλύψει ένα θέμα εξαιρετικά κατάλληλο για τους σκοπούς τους. Ο σύμμαχος ήταν ο πρώτος ειδικός του ελληνικού δωσιλογισμού Νίκος Μαραντζίδης. Το μαγικό θέμα, που προφανώς εντοπιζόταν όλο και πιο ξεκάθαρα όσο ο καιρός περνούσε, ήταν ακριβώς ο «δωσιλογισμός», η συνεργασία με τις κατοχικές δυνάμεις κατά τη δεκαετία του '40.

Για να καταλάβουμε πόσο εξαιρετικό ήταν αυτό το θέμα για τους πολιτικούς στόχους του Καλύβα και των φίλων του, θα πρέπει να ασχοληθούμε με το ίδιο το συνέδριο της Σαμοθράκης. Παρότι το κλίμα εκεί θα πρέπει να ήταν εξαιρετικά... θερμό, τα πρακτικά του συνεδρίου εκδόθηκαν σε έναν κομψό τόμο το 2006 με την ευγενή συνεισφορά του «χορηγού επικοινωνίας».¹⁸ Εκεί μπορούμε όλοι μας να

16 Όλα αυτά στο http://www.elia.org.gr/civil_war_greek/, που τον Μάιο του 2013 υπάρχει ακόμη, αν και έχει να ενημερωθεί από το 2003, λίγο πριν το συνέδριο της Σαμοθράκης για το οποίο θα μιλήσουμε παρακάτω. Φαίνεται πως εκείνο το συνέδριο υπήρξε θανάσιμο χτύπημα για την «κοινότητα των ιστορικών» γιατί από εκεί και μετά το «δίκτυο» δεν πολυκουιέται, ενώ εμφανίζεται μια κάποια «ομάδα» για τη μελέτη των εμφυλίων πολέμων, ξανά καλυβικής επιρροής.

17 Όλα αυτά στο Καλύβας Στάθης και Μαραντζίδης Νίκος, «Νέες Τάσεις στη Μελέτη του Εμφυλίου Πολέμου», Τα Νέα/Βιβλιοδρόμιο, 20/3/2004. Ας σημειωθεί ότι οι διατυπώσεις του κειμένου ήταν τέτοιες ώστε όλα αυτά να μην λέγονται ευθέως, αλλά με τον αντίστροφο τρόπο. Για παράδειγμα «οι νέες τάσεις αποφεύγουν την ηρωοποίηση», οπότε όλοι καταλαβαίνουμε τι έκαναν οι παλιές.

18 Μιχαηλίδης Ιάκωβος, Νικολακόπουλος Ηλίας, Φλάισερ Χάγκεν (επ.), «Εχθρός» Εντός των Τειχών: Όψεις του Δωσιλογισμού στην Ελλάδα της Κατοχής, Ελληνικά Γράμματα, 2006.

βρούμε τον Στάθη Καλύβα να ολοκληρώνει την διανοητική του περιπέτεια στην ιστοριογραφία του εμφυλίου και να φτάνει στην διατύπωση επτά «ερωτημάτων» που καλά θα κάναμε να τα γνωρίζουμε όλοι. Τα ερωτήματα είχαν ως εξής:

Ερωτήματα του Στάθη Καλύβα¹⁹

Το πρώτο ερώτημα είχε να κάνει με την έκταση του δωσιλογισμού. Ο Καλύβας σημείωνε για όποιον δεν το ήξερε ότι στα τάγματα ασφαλείας «υπηρέτησαν 17 με 23 χιλιάδες άνδρες», χώρια οι χωροφύλακες, οι τοπικές φρουρές των χωριών, οι παραστρατιωτικοί κλπ. Συνεπώς το πλήθος των οπλισμένων από τους Γερμανούς δεν ήταν αμελητέο, ακόμη και αν συγκριθεί με το πλήθος των ανταρτών του ΕΛΑΣ. Το μέγεθος αυτού του πλήθους θα πρέπει να εξηγηθεί, ειδικά όταν πρόκειται για μια χώρα που δεν είχε «οργανωμένο μαζικό φασιστικό κίνημα» και στην οποία «το μίσος απέναντι στη γερμανική κατοχή ήταν γενικευμένο». Επίσης πρέπει να ληφθεί υπ' όψη το γεγονός ότι οι Γερμανοί δεν ήταν και πολύ πρόθυμοι να οπλίζουν όποιον λάχει («η ζήτηση όπλων από τους Γερμανούς ήταν μεγαλύτερη της προσφοράς»).

Το δεύτερο ερώτημα είχε να κάνει με το χρονικό σημείο ανάπτυξης της ένοπλης συνεργασίας. Τα τάγματα ασφαλείας δημιουργήθηκαν αργά, στα μέσα του 1943 και γνώρισαν ραγδαία ανάπτυξη από την Άνοιξη και το Καλοκαίρι του 1944 και μετά, όταν πλέον ήταν γνωστό τοις πάσι ότι οι Γερμανοί χάνουν τον πόλεμο. Οπότε «η πρόσδεση στο νικηφόρο άρμα του Άξονα, που εξηγεί αντίστοιχα φαινόμενα σε άλλες χώρες, δεν ισχύει για την ελληνική περίπτωση».²⁰

Το τρίτο ερώτημα είχε να κάνει με την γεωγραφική διακύμανση της ένοπλης συνεργασίας. Οι «περιοχές έξαρσης της ένοπλης συνεργασίας» ήταν η Πελοπόννησος και η Μακεδονία. Πώς κι έτσι;

Το τέταρτο ερώτημα είχε να κάνει με την πολιτική και κοινωνική σύνθεση του δωσιλογισμού. Εδώ ο Καλύβας επεσήμαινε ότι οι 1000 περίπου αξιωματικοί που στελέχωσαν τα τάγματα ασφαλείας, δεν ήταν όλοι τους βασιλικοί, αντιθέτως είχαν «στην πλειοψηφία τους βενιζελικό φρόνημα». Μετά έθετε εν αμφιβόλω την «πλέον δημοφιλή υπόθεση της βιβλιογραφίας που κάνει λόγο για τον κυρίαρχο «λούμπεν» χαρακτήρα τους, κάτι που ίσως να ισχύει για Αθήνα, Πειραιά και Θεσσαλονίκη όχι όμως και για την ύπαιθρο, όπου ο όγκος των οπλιτών ήταν αγρότες και κτηνοτρόφοι».

Το πέμπτο ερώτημα είχε να κάνει με την μορφή της σχέσης ανάμεσα σε εκείνους που προσφέρουν τη δυνατότητα συνεργασίας και εκείνους που την αποδέχονται. Η κυρίαρχη ιδέα σύμφωνα με την οποία τα τάγματα ασφαλείας είχαν φτιαχτεί από τους Γερμανούς «για να εξοικονομηθεί πολύτιμο γερμανικό αίμα» (...) παραβλέπει την αμφίδρομη σχέση ανάμεσα στις κατοχικές αρχές και τους δωσίλογους και δεν επιτρέπει καν να τεθεί το ερώτημα του τι ώθησε τόσους Έλληνες να συνταχθούν με τους Γερμανούς».

Το έκτο ερώτημα είχε να κάνει με τους πολιτικούς στόχους του δωσιλογισμού. Εδώ ο Καλύβας ρωτούσε «τι επεδίωκαν εκείνοι που συνεργάστηκαν ένοπλα με τους Γερμανούς», πώς δικαιολογούσαν οι ίδιοι τη συμπεριφορά τους κλπ.

Το έβδομο ερώτημα είχε να κάνει με την μεταπολεμική αντιμετώπιση του δωσιλογισμού. Εδώ ο Καλύβας σημείωνε το ζήτημα της μεταπολεμικής αθώωσης των δωσίλογων από το μετεμφυλιακό κράτος. Και συμπλήρωνε με την περίπτωση των «σλαβομακεδόνων κομιτατζήδων στους οποίους επετράπη σε πολλές περιπτώσεις να ενσωματωθούν στο ΕΑΜ, αντίθετα με άλλους δωσίλογους».

19 Τα πλάγια και οι φράσεις σε εισαγωγικά είναι από το Καλύβας Στάθη, «Μεθοδολογικές Προϋποθέσεις της Μέλετης του Δωσιλογισμού», στο Εχθρός εντός των Τειχών, ό.π. Οι τονισμοί στο «έκταση», «χρονικό σημείο» κλπ είναι του Καλύβα και γενικώς εδώ περιγράφουμε ό,τι έγραψε ο Καλύβας, διατηρώντας τα λάθη, τις ανακρίβειες και την χαιρέκακη ηδονή του συγγραφέα.

20 Εδώ ο Καλύβας είναι ανακριβής. Η κυβέρνηση της Αθήνας είχε στήσει το νομικό πλαίσιο για τα τάγματα ήδη από την Άνοιξη του 1943, αλλά οι Γερμανοί επέτρεψαν τη δημιουργία τους το Φθινόπωρο του 1943.

Εδώ πια το οπλοστάσιο του Στάθη Καλύβα ολοκληρώνεται. Έχει βρει ένα ερμηνευτικό εργαλείο (τη «βία»), μια μεθοδολογία (την ποσοτικοποίηση) και μια συγκεκριμένη ιστορική θεματολογία (τον «δωσιολογισμό κατά τη διάρκεια της κατοχής»). Επίσης έχει εξασφαλίσει συμμετοχή σε κρατικούς και ημικρατικούς θεσμούς, δηλαδή πολιτική στήριξη και λεφτάκια από δέκα πάντες. Όλα αυτά έμελλε να χρησιμοποιηθούν, όχι βέβαια για την αφήγηση της «πραγματικής ιστορίας» του εμφυλίου πολέμου, αλλά για την καταστροφή των γενέθλιων μύθων της μεταπολίτευσης.

B. ΤΟ ΑΡΙΣΤΕΡΟ ΚΑΛΥΒΑΚΙ:

Οι γενέθλιοι μύθοι της μεταπολίτευσης και πώς φάγανε πέσιμο (1978 – 2004)

Κάθε εικόνα του παρελθόντος που δεν αναγνωρίζεται από το παρόν ως μια εικόνα που αφορά αυτό το παρόν, είναι μια εικόνα του παρελθόντος που απειλείται με αμετάκλητη εξαφάνιση.

Walter Benjamin, *Θέσεις για τη φιλοσοφία της ιστορίας*, 1940.

1. Οι αριστεροί ιστορικοί στήνουν το τσαρδί τους στον βούρκο του δημοσίου (1978 – 1989)

Ένα πράγμα που μπορεί να πει κανείς για τα ερωτήματα του Καλύβα είναι ότι ήταν όλα τους προφανέστατα. Σκεφτείτε το: εν έτει 2004 ο Στάθης Καλύβας κατέφτασε από την άλλη μεριά του Ατλαντικού για να πληροφορήσει τους Έλληνες ειδικούς της κατοχής και του εμφυλίου ότι τα τάγματα ασφαλείας δεν επανδρώνονταν αποκλειστικά από τον Αρτέμη Μάτσα, όπως μας είχε μάθει το ελληνικό σινεμά, αλλά μετρούσαν καμιά εικοσαριά χιλιάδες ένοπλους Έλληνες φασίστες. Ότι τα τάγματα ασφαλείας συστάθηκαν το 1943 και άνησαν από το 1944 και μετά, όταν πλέον ήταν κοινή γνώση ότι οι Γερμανοί θα έχαναν τον πόλεμο. Ότι οι αξιωματικοί των Ταγμάτων Ασφαλείας ήταν στην πλειοψηφία τους «βενιζελικών φρονημάτων». Ότι ακόμη και αν οι Γερμανοί χρησιμοποιούσαν τα τάγματα «για να εξοικονομήσουν πολύτιμο γερμανικό αίμα»,²¹ οι Έλληνες που τα επάνδρωναν δεν μπορεί παρά να είχαν τη δική τους πολιτική ατζέντα η οποία φυσικά «πρέπει να διερευνηθεί». Και θα μπορούσε κανείς να αναρωτηθεί: πώς είναι δυνατόν να έχει φτάσει το 2004, εικοσιπέντε σχεδόν χρόνια έπειτα από την έκδοση του πρώτου σχετικού ακαδημαϊκού βιβλίου²² και τέτοια χοντρά ζητήματα ακόμη να θεωρούνται «αναπάντητα»;

Τα ερωτήματα του Καλύβα είχαν μείνει αναπάντητα επί εικοσιπέντε χρόνια γιατί, εκτός από προφανέστατα, ήταν και απολύτως σκανδαλώδη. Για να καταλάβουμε ακριβώς πόσο σκανδαλώδη ήταν, θα πρέπει να έχουμε υπ' όψη τις βασικές αντιλήψεις των Ελλήνων για την πρόσφατη ιστορία τους, όπως αυτές είχαν διαμορφωθεί από την δεκαετία του '80 και μετά. Όσο γι' αυτό, δεν αποτελεί καθόλου ανακρίβεια να πούμε ότι οι βασικές αντιλήψεις των Ελλήνων για την ιστορία τους ήταν οι αντιλήψεις της ηγεσίας του ΚΚΕ για αυτήν την ιστορία όπως αυτές είχαν αρχίσει να διαμορφώνονται ήδη από το 1935. Μια καλή στιγμή για να δούμε αυτές τις αντιλήψεις να καταγράφονται είναι το 1945. Πράγματι, λίγους μόνο μήνες μετά από τη συμφωνία της Βάρκιζας, το Πολιτικό Γραφείο του ΚΚΕ προκήρυξε ένα είδος διαγωνισμού για την συγγραφή ενός «συνθετικού ιστορικού συγγράμματος» με θέμα την ιστορία της Αντίστασης. Η προκήρυξη δημοσιεύθηκε στο θεωρητικό περιοδικό του ΚΚΕ, Κομμουνιστική Επιθεώρηση, και συνοδευόταν από την επιθυμητή δομή που έπρεπε να έχει ένα τέτοιο «συνθετικό ιστορικό σύγγραμμα». Κάτω από την επικεφαλίδα «Γιατί Πολεμήσαμε» μπορούσαμε να διαβάσουμε τα εξής:

Η εκατόχρονη εξέλιξη της Ελλάδας και η κρίση της.

Η μοναρχοφασιστική δικτατορία [ενν. του Μεταξά] κορύφωμα της κρίσης.

21 Η ιδέα είναι του Χάγκεν Φλάισερ, συγγραφέα του κατ' εξοχήν έργου αναφοράς για την ιστορία της κατοχής και ίσως του μοναδικού Έλληνα ιστορικού που κάτι είχε φιλοτιμηθεί να γράψει για τα τάγματα ασφαλείας. Τα περί αίματος υποστηρίζονται π.χ στο Hagen Fleischer, «Νέα Στοιχεία για τη Σχέση Γερμανικών Αρχών Κατοχής και Ταγμάτων Ασφαλείας, Μνήμων, τ. 8, 1980 – 1982.

22 Το βιβλίο είναι το Ιατρίδης Γ. (επιμ.), Η Ελλάδα στη Δεκαετία 1940 – 1950: Ένα Έθνος σε Κρίση, Θεμέλιο, 1984. Το βιβλίο προερχόταν από ένα «επιστημονικό συμπόσιο» του 1978 και είχε κάνει την πρώτη του έκδοση στα αγγλικά το 1981. Περιέργως, η συνεισφορά του Φλάισερ σε αυτό το βιβλίο δεν περιλαμβάνει κουβέντα για τα τάγματα ασφαλείας. Εδώ το θέμα είναι αποκλειστικά η «συνεργασία» των αντιστασιακών οργανώσεων και βασικά του ΕΔΕΣ.